

บทที่ 1

บทนำ

ปัญหาและความเป็นมาของปัญหา

วิถีชีวิตของบุคคลในสังคมนั้นเป็นผลมาจากการปรับตัวของสมาชิกในสังคม ทั้งนี้เพื่อให้เข้ากับสภาวะแวดล้อม ด้วยเหตุนี้เองกลุ่มชนที่อยู่ในสภาวะแวดล้อมต่างกัน จึงมีวิถีชีวิตที่ต่างกัน (จำเริญ แสงดวงแข, 2523 : 1) ในการศึกษาวิถีชีวิตของสมาชิกแต่ละสังคมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาจากวัฒนธรรมต่าง ๆ ของสมาชิกในสังคมนั้น ทั้งนี้เนื่องจากว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่กลุ่มชนได้ร่วมกันสรรค์สร้างและยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน "วัฒนธรรมเหล่านั้น ได้แก่ ภาษา การละเล่น วรรณกรรม ความเชื่อ ประเพณี ศาสนา และศิลปะ เป็นต้น" (จรีน ศิริ, 2531 : 1)

วรรณกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของแต่ละสังคมได้อย่างชัดเจน ดังที่ อุดม หนูทอง (2521 : 1) ได้กล่าวว่า

วรรณกรรมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เพราะเป็น
เครื่องสื่อแสดงถึงความเจริญทางสังคมหรือชาติบ้านเมือง
แต่ละยุคแต่ละสมัย ประชาชนมีความเป็นอยู่ มีความคิดเห็น
มีความรู้สึกอย่างไร ย่อมมองเห็นได้จากวรรณกรรมทั้งสิ้น
วรรณกรรมทำหน้าที่เสมือนกระจกเงาที่สะท้อนภาพเหล่านั้น
เอาไว้

วรรณกรรมนอกจากจะบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังมีการสืบทอด
ด้วยการบอกเล่า การร้อง การขับกล่อม เป็นต้น จรีน ศิริ (2531 : 1)
ได้กล่าวถึงวรรณกรรมประเภทนี้ไว้ว่า

วรรณกรรมที่สืบทอดด้วยวิธีการดังกล่าวเรียกว่า
วรรณกรรมมุขปาฐะ อันประกอบด้วย คำานาน นิทาน

เพลง บทกลอน คำสอน ปริศนาคำทาย สุภาษิต
คำพังเพย วรรณกรรมมุขปาฐะเหล่านี้มีบทบาท
ในการสืบทอดความรู้ ความคิด และประสบการณ์
ของบรรพบุรุษไว้เป็นอย่างดี

นิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่น่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่ง
เพราะนิทานพื้นบ้านนอกจากให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน ตลกขบขัน เป็นการ
ผ่อนคลายอารมณ์ของผู้เล่าและผู้ฟังแล้ว การศึกษานิทานพื้นบ้านยัง ทำให้เข้าใจ
สภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนในถิ่นต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น" (จินดา เม่นประเสริฐ
2530 : 4)

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2529 : 1176) ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิทาน
พื้นบ้านไว้ว่า

นิทานเป็นเรื่องราวที่เกิดจากปัญญาและจินตนาการ
ของมนุษย์ มนุษย์แต่ละสังคมรู้จักผูกเรื่องขึ้นเป็นนิทาน
เล่าสู่กันฟังมาช้านานแล้ว แม้ในปัจจุบันจะมีสิ่งที่ให้ความ
บันเทิงมากขึ้น และมีรูปแบบของความบันเทิงหลากหลาย
ขึ้นก็ตาม แต่นิทานก็ยังคงเป็นที่นิยมของคนทั่วไป

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516 : 99-100) กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านว่า
ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้คือ

- 1) เป็นเรื่องที่เล่าด้วยถ้อยคำธรรมดาโดยเล่าเป็นร้อยแก้ว
- 2) เล่าด้วยปากสืบทอดกันมา
- 3) ไม่ทราบว่ามีผู้เล่าดั้งเดิมเป็นใคร มักอ้างว่าฟังมาจาก
ผู้อื่นเล่าอีกทอดหนึ่ง

นอกจากนี้แล้วยังมีผู้ได้ให้ความหมายของนิทานพื้นบ้านอีกแห่งหนึ่งว่า

คือเรื่องราวที่บุคคลในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่งขึ้น
และเล่าสืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน มีความมุ่งหมาย

เพื่อเป็นความบันเทิงใจและสั่งสอนบุคคลให้กระทำดี
เช่น มีความกตัญญูต่อบุคคลที่ ชื้อสัจย์สุจริตและเอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่ (กรมศิลปากร, 2514 : คำนำ)

จะเห็นได้ว่าลักษณะสำคัญที่สุดของนิทานพื้นบ้าน คือ เป็นนิทานที่เล่า
สืบทอดกันมาด้วยปาก และไม่ทราบว่ามีใครเป็นผู้แต่ง เป็นการเล่าจากความทรงจำ
ที่ได้ฟังต่อ ๆ กันมา และเนื่องจากนิทานพื้นบ้านเป็นการเล่าจากความทรงจำนี้เอง
บางครั้งจึงทำให้เรื่องราวเปลี่ยนแปลงไป ดังที่ ศิริพร ฐิตะฐาน (2522 : 2)
ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับนิทานไว้ว่า

โดยปกตินิทานสืบทอดกันโดยทางวาจาหรือที่เรียกว่า
มุขปาฐะ (Oral Transmission) เรื่องราวจึง
ไม่คงที่แน่นอนนัก เพราะไม่มีหลักฐานลายลักษณ์
อักษรตรวจสอบ หากแต่เรื่องนั้น ๆ จะขึ้นอยู่กับความ
ทรงจำของผู้เล่าซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อกาลเวลา
ล่วงเลยไป ผู้เล่าอาจจะหลงลืมเรื่อง แต่งเรื่องใหม่
ขึ้นมาแทน หรือพลิกแพลงตัดแปลงเรื่องตามแต่ผู้เล่า
จะพอใจให้เรื่องดำเนินไปเช่นไร

ดังนั้นเมื่อเรื่องเล่าทั้งหลายขึ้นอยู่กับบุคคล นิทานจากแต่ละบุคคลจึงอาจ
แตกต่างกันไปหรือมีบางส่วนเหมือนกัน แต่บางส่วนแตกต่างกันไปตามความจำของผู้เล่า

นิทานพื้นบ้านมีประโยชน์หลายด้าน นอกจากจะเป็นเครื่องบันเทิงใจ
ในยามว่างแล้ว นิทานยังเป็นกระจกเงาฉายให้เห็นเรื่องราวของชีวิตและจิตใจ
ชาวบ้านสมัยก่อน ซึ่งจะหาได้ค่อนข้างยากจากหนังสือประวัติศาสตร์ นอกจากนี้แล้ว
ทัศนีย์ ทานตวนิช (2523 : 60-61) ได้กล่าวถึงคุณค่าของนิทานพื้นบ้านว่า

นิทานพื้นบ้านบางเรื่องเป็นต้นกำเนิดของวรรณคดี
ของแต่ละชาติอีกด้วย และนิทานยังเป็นเครื่องถ่ายทอด
ความรู้ ความคิด จงกคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ตลอดจน
เป็นสายใยแห่งความรักความอบอุ่นในครอบครัวและสังคม

ดังนั้นนิทานพื้นบ้านจึงเป็นเรื่องราวที่มีคุณค่า ไม่ใช่เรื่องไร้สาระที่ให้แต่ความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่นิทานยังทำให้เข้าใจสภาพสังคม และวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นต่าง ๆ ได้ดียิ่งขึ้น การศึกษานิทานพื้นบ้านเพื่อให้เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ นั้น สามารถกระทำได้ด้วยการศึกษาโลกทรรศน์ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านเหล่านั้น ดังที่ จำเริญ แสงดวงแข (2523 : 3) ได้กล่าวว่า

การที่มนุษย์จะเข้าใจถึงวิถีชีวิตของชนต่างกลุ่ม
ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาถึงโลกทรรศน์
ของกลุ่มที่ตนต้องการเข้าใจ เพราะวิถีชีวิตเป็นเพียง
ปรากฏการณ์พื้นผิวที่สามารถมองเห็นได้ แต่ส่วนที่กำหนด
วิถีชีวิตนั้นก็คือ โลกทรรศน์ซึ่งเป็นผลมาจากการปรับตัว
ของชนกลุ่มนั้นมาแต่อดีต โดยสืบทอดทัศนะให้แก่ชน
กลุ่มเดียวกันมาในรูปของความรู้และวัฒนธรรม

ดังนั้นการรวบรวมและศึกษานิทานพื้นบ้าน นอกจากจะเป็นการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านแล้ว ยังทำให้ทราบและเข้าใจชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในท้องถิ่นนั้นได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งจะ เป็นประโยชน์แก่การปกครองและการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับคนในท้องถิ่นนั้น

ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นความสำคัญและประโยชน์ของนิทานพื้นบ้านดังกล่าว จึงเลือกศึกษานิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ทั้งนี้เนื่องจากจังหวัดปัตตานีเป็นจังหวัดที่สำคัญจังหวัดหนึ่งในภาคใต้ตอนล่าง และเป็นจังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางประวัติศาสตร์มาช้านาน ประชากรส่วนใหญ่ในจังหวัดนี้มีเชื้อสายศาสนาอิสลาม ใช้ภาษามลายูถิ่นในชีวิตประจำวัน จึงมีขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากประชาชนในภูมิภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย ดังที่ มัลลิกา คณานุรักษ์ (2523 : 48) ได้ให้ความเห็นว่า

เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของจังหวัดปัตตานีนับถือ
ศาสนาอิสลาม ดังนั้นขนบปฏิบัติของศาสนาอิสลาม

ได้เข้ามามีส่วนกำหนดแนวทางปฏิบัติของชาวไทยมุสลิม
นับตั้งแต่ล้มตาคูโลกจนกระทั่งหมดลมหายใจ ขนบธรรมเนียม
ประเพณีส่วนใหญ่สืบเนื่องมาจากความเชื่อทางศาสนาจนแทบ
จะกล่าวได้ว่าการดำเนินชีวิตประจำวันอยู่ในกรอบ
ขนบธรรมเนียมประเพณีอันเนื่องมาจากศาสนาอิสลามทั้งสิ้น

จากเหตุผลดังกล่าวนี้เอง หากมีการนำนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมของ
จังหวัดปัตตานีมาศึกษาวิเคราะห์ จะช่วยให้เข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น
ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีได้ดียิ่งขึ้น ก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีระหว่างชน
ต่างศาสนา ทั้งยังเป็นการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี มิให้สูญหาย
ตามกาลเวลาอีกทางหนึ่งด้วย

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้าน

นิทานพื้นบ้านเป็นสาขาที่สำคัญของคติชนวิทยา จึงเป็นที่สนใจของ
นักวิชาการต่าง ๆ ดังนั้นจึงมีผู้เรียบเรียงเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องไว้
เป็นจำนวนมาก

กิ่งแก้ว อัดถากร (2514) ได้รวบรวมและศึกษาวรรณกรรมจากบ้านใน
ตำบลนาป่า อำเภอมะนัง จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาของนิทาน
แม้ว่าจะให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแต่ก็แฝงคติเตือนใจ และยังชี้ให้เห็นแนวปฏิบัติ
ต่าง ๆ ของคนในสังคมอีกด้วย

กุหลาบ มัลลิกะมาส (2516 : 105-109) ได้แบ่งนิทานพื้นบ้านของไทย
ตามรูปแบบ (Form) ดังนี้

1) นิทานปรัมปรา (Fairy Tale) จะมีเนื้อเรื่องค่อนข้างยาว
ประกอบด้วยสารัตถะหลายสารัตถะ เป็นเรื่องที่สมมุติขึ้น ตัวละครในนิทานไม่ใช่มนุษย์
ธรรมดา แต่เป็นผู้มีคุณสมบัติพิเศษ เช่น มีบุญ มีอำนาจ สามารถเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ

2) นิทานท้องถิ่น (Legend) จะมีขนาดสั้นกว่านิทานปรัมปรา ส่วนใหญ่มักเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี โชคลาง หรือคตินิยมของคนแต่ละท้องถิ่น โดยเชื่อว่าเรื่องเหล่านั้นเคยเกิดขึ้นจริง มีเค้าความจริง มีตัวละครจริง และมีสถานที่จริง

3) เทพนิยาย (Myth) หมายถึง นิทานที่มีตัวละครเป็นเทวดา นางฟ้า หรือกึ่งเทวดา เช่น เจ้าป่า เจ้าเขา นิทานประเภทนี้มักมีส่วนสัมพันธ์กันกับความเชื่อทางศาสนา

4) นิทานเรื่องสัตว์ (Animal Tale) คือนิทานที่มีตัวละครเอกเป็นสัตว์ แต่สมมุติว่ามีความคิดและการกระทำต่าง ๆ เหมือนมนุษย์ นิทานประเภทนี้แบ่งย่อยเป็น 2 ประเภท คือ นิทานประเภทสอนคติธรรม และนิทานประเภทเล่าขำ หรือเล่าไม่รู้จบ

5) นิทานตลกขบขัน (Jest) มักเป็นเรื่องสั้น ๆ เป็นเรื่องที่ไม่น่าเป็นไปได้อื่น เช่น เรื่องเกี่ยวกับความโง่ ความซื่อ กลโกง การแก้เผ็ด การพ่นขันต่อ เป็นต้น

ประจักษ์ สายแสง (2516) ได้ศึกษาวรรณกรรมจากตำบลดศรีศรีมาศ จังหวัดสุโขทัย จากการศึกษาพบว่าชาวตำบลดศรีศรีมาศให้ความสำคัญในด้านจริยธรรม ซึ่งเป็นพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา บรรณกรรมทุกเรื่องให้ความเพลิดเพลินได้สาระ แม้จะเล่าเรื่องให้ขบขันและสนุกสนาน บางครั้งใช้ถ้อยคำหยาบโลน แต่วรรณกรรมเหล่านั้นก็ยังคงมีคติแฝงอยู่

จันทร์ศรี สุนัญญากร (2517) ได้รวบรวมวรรณกรรมไทยรามัญจากตำบลดทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เพื่อวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับแนวคิดของคนในท้องถิ่นพบว่า วรรณกรรมไทยรามัญส่วนใหญ่มาจากเรื่องราวในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อ แนวคิด และแนวทางปฏิบัติของชาวไทยรามัญอย่างเด่นชัด

ชำนาญ รอดเหตุภัย (2518) ได้ศึกษาวรรณกรรมไทยลื้อ ตำบลดหย่วน อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า นิทานได้สะท้อนให้เห็น

ชนบทรรมนิยมประเพณี วัฒนธรรมของชาวไทยลื้อหลายด้าน เช่น ลักษณะของภาษา ชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อ และการนับถือศาสนา เป็นต้น นิทานหลายเรื่องมีความสัมพันธ์กับวรรณคดีไทย ซาก และวรรณกรรมของต่างชาติ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมเพื่อนบ้านที่มีต่อวรรณกรรมไทย

ศรีสุภา เอื้อนครินทร์ (2520) ได้รวบรวมและศึกษาวรรณกรรมชาวบ้านผู้ไทย ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า นิทานนอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแล้วยังแทรกคติเตือนใจ สะท้อนสภาพชีวิต ชนบทรรมนิยมประเพณี ตลอดจนค่านิยมของชาวชนบทอีกด้วย

ปรีชา อุตระกุล (2521) ได้ศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ อำเภอยะผิง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านจากตำบลรังกาใหญ่ นอกจากสะท้อนให้เห็นประวัติและสภาพแวดล้อมแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านรังกาใหญ่ในด้านต่าง ๆ เช่น การให้โอกาสหนุ่มสาวเลือกคู่ครองด้วยธรรมเนียมการลงกระเดื่อง หลังการแต่งงานฝ่ายชายไปอาศัยอยู่บ้านภรรยา เป็นต้น

สุริยา คงประเสริฐ (2522) ได้รวบรวมจำแนกและวิเคราะห์นิทานไทยรามัญ ตำบลคลองตาคต อำเภโพนาราม จังหวัดราชบุรี ผลการวิเคราะห์ แสดงให้เห็นชนบทรรมนิยมประเพณีของชาวไทยรามัญหลายประการ เช่น ลักษณะการใช้ถ้อยคำของชาวไทยรามัญ แนวคิดความเชื่อ ตลอดจนสภาพชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนา เนื้อหาวรรณกรรมไทยรามัญส่วนใหญ่มาจากนิทานซากวรรณกรรมบางเรื่องมีเนื้อหาคล้ายนิทานพื้นบ้านภาคต่าง ๆ บางเรื่องมีเนื้อหาคล้ายวรรณคดีไทย

ทัศนีย์ ทานตวนิช (2523) ได้ศึกษานิทานชาวบ้านจากตำบลตาขัน อำเภอบ้านค่าย และตำบลบ้านเพ อำเภเมือง จังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า นิทานชาวบ้านจากทั้งสองตำบลได้สะท้อนสภาพสังคม ความเชื่อ และค่านิยมของท้องถิ่น นอกจากนี้แล้ว การศึกษานิทานยังช่วยให้เข้าใจสำนวน และสำเนียงภาษาถิ่นที่ต่างไปจากภาษามาตรฐานด้วย

วีระวัชร ปิ่นเขียน (2525) ศึกษาวรรณกรรมกะเหรี่ยงจากคำบลสวนผึ้ง ถึงอำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า นิทานกะเหรี่ยงได้สะท้อนให้เห็น สภาพแวดล้อมเกี่ยวกับบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย พืชและสัตว์ในท้องถิ่น ชีวิตความเป็นอยู่ งานอาชีพ และการทำมาหากินต่าง ๆ การละเล่น ตลอดจนประเพณีในท้องถิ่น

ชนิดา พันธสุสาร (2526) ได้ศึกษาวรรณกรรมไทยรามัญ คำบลบางขันหมาก อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี พบว่าวรรณกรรมเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิต ความเป็นอยู่ แนวคิด ค่านิยม ความเชื่อ และแนวทางปฏิบัติคนในสังคมของชาวไทยรามัญ คำบลบางขันหมาก ว่าส่วนใหญ่จะยึดถือปฏิบัติตามหลักศาสนาพุทธ คือ เชื่อเรื่องกรรม ชาตินี้ชาติหน้า ให้มีความอดทนและมีความกตัญญู แสดงถึงอิทธิพลทางศาสนาที่มีต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน

พรศักดิ์ พรหมแก้ว (2529 : 1176-1781) ได้ศึกษานิทานพื้นบ้านภาคใต้ และจัดประเภทนิทานพื้นบ้านภาคใต้ไว้ 5 ประเภทคือ

1) นิทานมุขตลก เป็นนิทานที่มุ่งให้ความบันเทิงโดยตรง แบ่งตามแนวคิดที่เกิดอารมณ์ขันได้ 3 ประเภท คือ นิทานมุขตลกเกี่ยวกับเรื่องเพศ นิทานมุขตลกเกี่ยวกับลักษณะนิสัยและความสามารถของตัวละคร และนิทานตลกแบบย้อนผู้ฟัง

2) นิทานอธิบาย เป็นนิทานที่มุ่งให้คำตอบเกี่ยวกับความเป็นมาของสิ่งต่าง ๆ แบ่งได้ 4 ประเภท คือ นิทานอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ นิทานอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของสัตว์ นิทานอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติของพืช และนิทานอธิบายเกี่ยวกับธรรมชาติอื่น ๆ ทั่วไป

3) นิทานภูมินาม เป็นนิทานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของสถานที่ต่าง ๆ ในท้องถิ่นภาคใต้ ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ นิทานเกี่ยวกับสถานที่ตามธรรมชาติ และนิทานเกี่ยวกับชุมชนหรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้น

4) นิทานเกี่ยวกับความเชื่อต่าง ๆ เป็นนิทานที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อในอำนาจเร้นลับต่าง ๆ เช่น ผีสาว นางไม้ เจ้าที่ เจ้าทาง เป็นต้น นิทานประเภทนี้มี 2 ประเภท คือ นิทานความเชื่อเกี่ยวกับทรัพย์สินสมบัติ และนิทานความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องผีหรืออำนาจเร้นลับ

5) นิทานคติ เป็นนิทานที่มีเนื้อหาในทางสั่งสอนอบรมหรือให้คติ ในการดำเนินชีวิตตามค่านิยมของสังคมภาคใต้ นิทานประเภทนี้ส่วนใหญ่มักเป็น เรื่องสั้น ๆ ที่ให้แนวคิดเกี่ยวกับคติหรือคุณธรรมอย่างเด่นชัด

กิ่งแก้ว เพชรราช (2528) ได้ศึกษาวิเคราะห์นิทานไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหา ของนิทานต่าง ๆ เป็นไปตามกฎวรรณกรรมพื้นบ้านของเอกเซล ออลริก (Axel Olrik) นิทานได้สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิตของชาวไทยพวน ตำบลหาดเสี้ยว หลายด้าน ได้แก่ สถาบันครอบครัวซึ่งมีทั้งครอบครัวเดี่ยว ครอบครัวขยาย และ ครอบครัวรวม การเลือกคู่ครองต้องได้รับความเห็นชอบจากบิดา มารดา การประกอบอาชีพที่สำคัญ ได้แก่ ทำนา ทอผ้า ค้าขาย ฯลฯ

จริน คิริ (2531) ได้ศึกษาวิจัยนิทานชาวบ้านจากตำบลลำปำ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง พบว่า เนื้อหาของนิทานได้สะท้อนให้เห็นสภาพชีวิต สภาพภูมิศาสตร์ แนวคิด ค่านิยม และอารมณ์ขันของคนในตำบลลำปำอย่างชัดเจน เนื้อหาของนิทานแทบทุกเรื่องได้แสดงถึงการปลุกฝังโลกทรรศน์ต่อสมาชิกในครอบครัว ทั้งที่เปิดเผย ตรงไปตรงมา และในแง่ของการให้ข้อคิด นอกจากนี้ยังพบว่าชาวลำปำ ยังยึดมั่นอยู่ในคุณธรรม และจริยธรรมอันดีงาม ทั้งการดำเนินชีวิตก็ยังคงยึดหลักปรัชญา ทางพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดอีกด้วย

รัตนา พันธุ์สุริย์ฉาย (2534) ได้ศึกษานิทานพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิม ในจังหวัดยะลา ผลการศึกษาพบว่า นิทานพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา สะท้อนภาพสังคมของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดยะลา 4 ประการ คือ ความเชื่อ ค่านิยม ของสังคม ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตของคนในสังคม

2. เอกสารและงานวิจัยอื่น ๆ

นอกจากงานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนิทานพื้นบ้านแล้ว ในการ ศึกษาค้นคว้านิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีครั้งนี้ ยังได้อาศัยเอกสารและงานวิจัย ด้านอื่น ๆ เช่น เอกสารเกี่ยวกับโลกทรรศน์ เอกสารเกี่ยวกับชาวไทยมุสลิม เอกสาร เกี่ยวกับจังหวัดปัตตานี เอกสารเหล่านั้น ได้แก่

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ (2521) ได้ศึกษาโลกทรรศน์ไทย ภาควิชา โดยได้วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับโลกทรรศน์อย่างละเอียด เช่น ให้ความหมาย ของคำว่าโลกทรรศน์ ที่มาของโลกรทัศน์ เป็นต้น รวมทั้งได้แบ่งประเภทของโลกทรรศน์ ไว้ 3 ประเภท คือ โลกรทัศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกรทัศน์ที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ โลกรทัศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

จำเริญ แสงดวงแข (2523) ได้ศึกษาโลกทรรศน์ภาควิชา ที่ปรากฏใน เพลงกล่อมเด็ก โดยวางแนวทางการศึกษาไว้ 3 ประเด็น คือ โลกรทัศน์ชาวไทย ภาควิชาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์ โลกรทัศน์ชาวไทยภาควิชาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และโลกรทัศน์ชาวไทยภาควิชาในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่า โลกรทัศน์ชาวไทยภาควิชา ที่ได้ประมวลมาจากเพลงกล่อมเด็กมีลักษณะคล้ายคลึงกับโลกรทัศน์ของชาวไทยภาคอื่น แต่ยังมีส่วนที่แตกต่างจากชาวไทยภาคอื่นอย่างเห็นได้ชัด เช่น ชาวไทยภาควิชาได้มีโลกรทัศน์ ว่า สตรีต้องรักษานวลสงวนตัว ไม่คบหาสมาคมกับชายใด ต้องสำรวมกิริยามารยาท ไม่ต้องการที่จะให้ชายหญิงได้พบปะพูดคุยกัน นอกจากนี้ชาวไทยภาควิชาเห็นว่าบุรุษเป็นผู้นำ ในสังคมและครอบครัว จึงนิยมให้การศึกษาแก่บุตรชายมากกว่าบุตรสาว เป็นต้น

ขจิตภัย - บุรุษพัฒน์ (2519) ได้เขียนเอกสารเกี่ยวกับไทยมุสลิม ซึ่งมี เรื่องราวเกี่ยวกับจังหวัดชายแดนภาควิชา และอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อชีวิตความเป็นอยู่ของไทยมุสลิม ตลอดจนปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ ที่เคยเกิดขึ้น

มัลลิกา อดานุกรักษ์ (2523) ได้ศึกษาและรวบรวมเพลงกล่อมเด็ก ไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ผลการศึกษาพบว่า เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี มีหลายประเภท เช่น เพลงเกี่ยวกับสัตว์ เพลงเกี่ยวกับพืช เพลงเกี่ยวกับธรรมชาติ ฯลฯ เนื้อหาในเพลงกล่อมเด็กสะท้อนให้เห็นประเพณีต่าง ๆ ของชาวปัตตานี เช่น ประเพณีการเล่นว่าววงเดือน ประเพณีการต่อเรือกอลและ ประเพณีการแต่งงาน เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว เพลงกล่อมเด็กไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ยังสะท้อนให้เห็นความเชื่อต่าง ๆ ของชาวไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีอีกด้วย

ฉวีวรรณ วรรณประเสริฐ และคณะ (2524) ได้ศึกษาประเพณีที่ช่วย ส่งเสริมการผสมผสานทางสังคมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิม ได้ศึกษาถึง

ประวัติความเป็นมาและสภาพทั่วไปของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเชื่อและค่านิยมของศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวไทยมุสลิมตลอดจนประเพณีต่าง ๆ ของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ชำเลือง วุฒิจันทร์ และคณะ (2531) ได้ศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมไทยในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยได้แนะนำจังหวัดชายแดนภาคใต้ ประวัติการปกครองและการนับถือศาสนาอิสลามของประชาชนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ประเพณีและการประกอบศาสนกิจของชาวไทยมุสลิม เอกสารเล่มนี้ทำให้ชนต่างศาสนามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศาสนาอิสลามดีขึ้น

สงบ ส่งเมือง และจตุรรัตน์ บัวแก้ว (2529) ได้กล่าวถึงจังหวัดปัตตานีอย่างละเอียด ทั้งสภาพจังหวัดปัตตานีในปัจจุบันและความเป็นมาของจังหวัดปัตตานีในอดีต ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจังหวัดปัตตานีขึ้น

สมชาย พุ่มสะอาด, ประเสริฐ ลีวานันท์ และดวงเดือน วัฒนเสถียร (2529) ได้ศึกษาจังหวัดปัตตานีทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปัตตานีในอดีต ตลอดจนปัตตานีในสภาพปัจจุบัน

อนันต์ วัฒนานิก (2531) ได้เขียนหนังสือประวัติเมืองลิงกาสุกะ-เมืองปัตตานี โดยได้กล่าวถึงภูมิหลังของจังหวัดปัตตานีตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในแง่มุมต่าง ๆ โดยสังเขป รวมทั้งได้กล่าวถึงโบราณสถาน โบราณวัตถุที่สำคัญของปัตตานีอีกด้วย

สำนักงานจังหวัดปัตตานี (2535) ได้เขียนรายงานข้าราชการจังหวัดปัตตานี ประจำปี 2535 ซึ่งได้ให้ความรู้เกี่ยวกับจังหวัดปัตตานีทั้งในอดีตและปัจจุบันอย่างละเอียด เช่น ความสำคัญของจังหวัดปัตตานีในประวัติศาสตร์ และสภาพทั่วไปของจังหวัดปัตตานีในปัจจุบัน รวมทั้งการเมือง การปกครอง สภาพเศรษฐกิจ เป็นต้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวม จำแนก และจัดประเภทข้อมูลนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี โดยพิจารณาตามรูปแบบ (Form) ของนิทาน
2. เพื่อศึกษาโลกทรรศน์ชาวไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี จากนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้

ความสำคัญและประโยชน์

1. เป็นการอนุรักษ์นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี มิให้สูญหายตามกาลเวลา โดยรวบรวมนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี ไว้เป็นลายลักษณ์อักษร
2. ทำให้ทราบประเภทของนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี
3. ทำให้ทราบโลกทรรศน์ชาวไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี
4. ช่วยให้เกิดความเข้าใจในชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม วิถีชีวิตและความเชื่อของชาวไทยมุสลิม ซึ่งเอื้อประโยชน์ในด้านการพัฒนาท้องถิ่นต่อไป
5. ผลการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชาศาสนศึกษา วรรณกรรมท้องถิ่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และวิทยาการสาขาอื่น ๆ

ขอบเขตของการวิจัย

1. ในการศึกษาครั้งนี้จะรวบรวมข้อมูลที่เป็นนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิม ซึ่งถ่ายทอดทางมุขปาฐะจากวิทยากรที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดปัตตานี ทั้ง 11 อำเภอ และ 1 กิ่งอำเภอ คือ อำเภอเมือง อำเภอยะรัง อำเภอยะหริ่ง อำเภอมายอ อำเภอปะนาเระ อำเภอสายบุรี อำเภอหนองจิก อำเภอโคกโพธิ์ อำเภอทุ่งยางแดง อำเภอไม้แก่น อำเภอกะพ้อ และกิ่งอำเภอแม่ลาน

2. การศึกษาค้นคว้านิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีครั้งนี้จะศึกษา
โลกทรรศน์ชาวไทยมุสลิมจากนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. นิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมที่รวบรวมมาศึกษาครั้งนี้เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ
คือ ได้มาจากบุคคลในท้องถิ่นโดยตรง มิได้รวมถึงนิทานที่มีผู้บันทึกไว้เป็น
ลายลักษณ์อักษร ซึ่งอาจจะมียุ่ก่อนหรือไม่ก็ตาม
2. วิทยากรหรือผู้บอกข้อมูลนิทานพื้นบ้านเป็นบุคคลที่อาศัยในท้องที่ที่ระบุใน
ขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการเลือกวิทยากร ดังนี้
  - 2.1 ไม่จำกัดเพศ แต่ต้องนับถือศาสนาอิสลาม
  - 2.2 มีอายุ 35 ปีขึ้นไป
  - 2.3 เกิดและเติบโตในท้องที่ที่ระบุไว้ในขอบเขตการวิจัย
  - 2.4 ใช้ภาษามลายูถิ่นในชีวิตประจำวัน
  - 2.5 มีความสามารถในการเล่านิทานเป็นอย่างดี
3. นิทานที่รวบรวมได้ในครั้งนี้อาจมีบางเรื่องที่ปรากฏในท้องถิ่นอื่น แต่วิทยากร
เป็นชาวจังหวัดปัตตานี จึงจัดว่าเป็นนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานี
4. นิทานพื้นบ้านที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมระหว่าง
เดือนกันยายน 2533 ถึงเดือนมีนาคม 2534 ดังนั้นข้อมูลนี้อาจมีมาก่อนหรือภายหลัง
ระยะเวลาดังกล่าว อาจแตกต่างกันได้
5. วิทยากรทั้งหมดที่ให้ข้อมูลนี้ถือเป็นตัวแทนของชาวบ้านในจังหวัดปัตตานี

นิยามศัพท์เฉพาะ

นิทานพื้นบ้าน หมายถึง เรื่องราวที่บุคคลในท้องถิ่นเล่าสืบต่อกันมา
เป็นเวลายาวนานแล้ว

ชาวไทยมุสลิม หมายถึง ชาวไทยที่นับถือศาสนาอิสลาม
ภาษามลายูถิ่น หมายถึง ภาษามลายูที่ใช้พูดจาสื่อสารกันในท้องถิ่น
จังหวัดปัตตานี

วิทยากร หมายถึง ผู้เล่านิทานพื้นบ้าน ซึ่งได้พิจารณาคัดเลือก
ตามเกณฑ์ในข้อตกลงเบื้องต้น

โลกทรรศน์ หมายถึง ภาพที่แลเห็นหรือหยั่งเห็นสิ่งต่าง ๆ อันเกิดจาก
ความรู้ ประสบการณ์ และวัฒนธรรมที่สืบทอดของแต่ละบุคคลหรือกลุ่มชนแต่ละกลุ่ม
ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ โลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ โลกทรรศน์ที่มนุษย์
มีต่อธรรมชาติ และโลกทรรศน์ที่มนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์
และคณะ, 2521 : 19)

รูปแบบ (Form) หมายถึง โครงเรื่อง เนื้อหา และตัวละครในนิทาน
(ชนิดา พันธุสาร, 2526 : 9)

สารัตถะ หมายถึง ธาตุแท้หรือแก่นแท้หรือจุดสำคัญของนิทาน เรื่องนั้น
ซึ่งมีอิทธิพลยืนยงอยู่ในเรื่องนั้นตลอดไปไม่เปลี่ยนแปลง (กุหลาบ มัลลิกะมาส,
2516 : 114)

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนิทานพื้นบ้านไทยมุสลิมจังหวัดปัตตานีครั้งนี้ ใช้วิธีวิจัยเอกสาร
และการสัมภาษณ์วิทยากร เสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ การศึกษาค้นคว้า
จะดำเนินการตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยครั้งนี้
2. สัมภาษณ์และคัดเลือกวิทยากรตามเกณฑ์ที่กำหนดในข้อตกลงเบื้องต้น จากอำเภอ
และกิ่งอำเภอที่ระบุในขอบเขตการวิจัย.

3. รวบรวมข้อมูลจากวิทยากรโดยใช้เครื่องบันทึกเสียงและแถบบันทึกเสียง ประมาณ 30 ม้วน ระยะเวลาระหว่างเดือนกันยายน 2533 ถึงเดือนมีนาคม 2534
4. ถอดข้อมูลจากเครื่องบันทึกเสียงเป็นอักษรวิธภาษาไทย แล้วจึงแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย พร้อมทั้งตรวจสอบข้อมูลเพื่อยืนยันความถูกต้อง
5. พิจารณาคัดเลือกเฉพาะนิทานที่มีเนื้อหาสมบูรณ์เพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป
6. จัดทำศัพท์านุกรมภาษาถิ่น
7. จัดประเภทข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษาโลกทรรศน์ชาวไทยมุสลิม จังหวัดปัตตานี ที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านที่รวบรวมได้
8. จัดทำรายงานผลการศึกษาค้นคว้าโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์